

บทบาทสตรีในระบบการทำฟาร์ม^{1/}

Roles of Women in Farming Systems

Abstract

In Northeast Thailand where rainfed rice farming Systems is still predominant, labor of both sexes of all age are crucial factor of production. This report is aimed at illustrating the effort to increase concerns of integrating women as part of the farm technology development process. An effort is jointly initiated by a team of researchers from the farming Systems Research Institute (FSRI) and Khon Kaen University at the FSRI on-going research on crop-livestock development project at Ban Don Por Daeng, Ban Pai, Khon Kaen Province.

The analysis of existing farm records and on farm crop trial notes reveal a confirmation in equal roles of male and female labor in crop production and off-farm wage earning at nearby areas. Male labor were participating more in large animal production, however, male and female labor were contributing equally in poultry production. Inter-changeable roles among male and female labor was indicated. The analysis is an example of how available data can be used in analysing gender roles in farming, given that information on labor usage were recorded by name of family member.

In addition, the village is evident high degree of migration to the middle East for off-farm opportunity and severe erratic rainfall in the last two years. With drought stress situation and insufficient male labor at home, the team indicated that roles of housewives whose household members migrated to Middle East should be a case study investigate the impacts of migration on role and function of the housewives. It was revealed that migration of husbands to Middle East created a great deal of impact on housewives role and function. Their usual role and function had changed. They had to take up their husbands role and function. The housewives not only did various domestic works but also had to grow rice, preparing soil and transplanting young shoots. If the families had casava fields, the housewives had to plant, harvest and sell the produces. Most of the families sheltered farm animals such as water buffaloes, cows and chickens. In addition, some housewives had to do laboring job for a period of three to four months before they receive money from husbands. Being single parents, housewives also had to take care of all the domestic jobs, social activities, official activities, and making all the decisions. It could be said that the housewives whose husbands had migrated to Middle East had to play roles of both husband and wife.

It was found that the housewives husbands migrated to Middle East faced with economic problems, especially in the early period when their husbands had not sent money to them. When their husbands did not consistently sent money, many housewives tended to have a lot of stress and anxiety resulted from debts and loans that they had to pay back with interests. In addition, they were worried about their husbands work and living situations in a foreign country. The essential needs for these housewives were to have companionships, guidance and counseling in various activities, e.g. growing mulberry tree, rearing silk worms and health services in the village.

The development of mulberry garden should a potential crop in the area because mulberry is drought resistant and should be provided technical advice for rearing silk worms to them in order to increase the family income.

^{1/} สำเนียง วิริยะศิริ สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร

หนูพิน สุชาวา สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร

นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วิไลวัลย์ กฤษณะภูติ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

ได้ดำเนินการวิจัยที่บ้านดอนปอแดง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติงานโครงการวิจัยระบบฟาร์มผสมผสานพืชและสัตว์ โดยความร่วมมือของสถาบันวิจัยการทำฟาร์มและมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยใช้ข้อมูลการใช้แรงงานของเกษตรกรบ้านดอนปอแดง ซึ่งเก็บรวบรวมโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจากครอบครัวเกษตรกรที่ร่วมโครงการ 22 ครอบครัว ซึ่งเกษตรกรได้บันทึกข้อมูลการทำงานรายวันตามรายชื่อของสมาชิกทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์สัดส่วนของการทำงานระหว่างชายและหญิงได้จากผลการวิเคราะห์พอสรุปได้ว่าการร่วมทำงานของสตรีเกษตรกรในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์มีเท่าเทียมกับเกษตรกรชาย โดยมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานค่อนข้างชัดเจนกล่าวคือ แรงงานชายทำหน้าที่หลักในการเตรียมดินและฉีดยาฆ่าแมลง ส่วนแรงงานหญิงทำหน้าที่ปลูก คายหญ้าและเก็บเกี่ยว แต่จะมีการเข้าไปทำงานทดแทนกันได้เสมอเมื่อมีความจำเป็น ส่วนการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย จะเป็นหน้าที่เกษตรกรชาย สตรีเกษตรกรจะมีหน้าที่ดูแลและเลี้ยงสัตว์เล็ก ในเรื่องของการตัดสินใจจะตัดสินใจร่วมกันระหว่างสามีและภรรยา สำหรับเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับสตรีเกษตรกรควรจะเป็นเทคโนโลยีที่ประหยัดแรงงาน เนื่องจากจะช่วยงานในไร่นา งานรับจ้างแล้ว บทบาทในบ้านเรือนก็ยังมีส่วนเท่าเทียม ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมใกล้ ๆ บ้าน เช่น การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ถ้ามีการส่งเสริมให้ถูกหลักวิชาการจะเป็นรายได้ที่ดีของครอบครัว

นอกจากนั้นผลกระทบอันเกิดจากสภาวะฝนแล้งเป็นเวลา 3 ปี ไม่สามารถจะทำการเกษตรได้ จึงเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานไปยังแหล่งที่มีรายได้ดีกว่า และพบว่าที่บ้านดอนปอแดง มีสมาชิกชายจาก 73 ครัวเรือน จำนวน 84 ราย ไปทำงานตะวันออกกลาง จึงน่าจะมีผลกระทบต่อบทบาทสตรีแม่บ้านที่ต้องรับภาระงานในไร่นาและในครัวเรือน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่ามีผลกระทบต่อบทบาทของสตรีแม่บ้านมาก กล่าวคือในด้านการเกษตรแม่บ้านบางรายต้องเตรียมดินเพาะปลูก หว่านกล้า เตรียมดิน ปักดำ และบำรุงรักษาแทนสามี นอกจากนี้ยังทำกิจกรรมเลี้ยงสัตว์ การประชุมหมู่บ้าน และการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากขึ้นแทบทุกกิจกรรมที่พ่อบ้านเคยทำ ความต้องการของสตรีแม่บ้านที่สำคัญคือ ต้องการเพื่อนต้องการคำปรึกษาแนะนำในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การฝึกอบรมด้านการเกษตร และต้องการมีบริการด้านสุขภาพอนามัย

บทนำ

ระบบการทำฟาร์ม เป็นรูปแบบของกิจกรรมในลักษณะของการผสมผสานระหว่างการผลิตพืช ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักกับกิจกรรมรองของฟาร์ม เช่น การประมง การเลี้ยงสัตว์ และการหัตถกรรมในครัวเรือนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสัดส่วนที่ทำให้เกิดความสมดุลภายในฟาร์มและได้รับผลตอบแทนสูงสุดเพื่อลดอัตราความเสี่ยงจากการผลิตพืชหลักชนิดเดียว และแก้ปัญหาการขาดอาหารของเกษตรกร การจัดระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาวะน้ำฝนและสภาพดินรวมทั้งวิธีการผสมผสานระหว่างการผลิตพืชและเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการใช้แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้เกษตรกรและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวได้มีอาหารที่เป็นเนื้อ ไข่ ผัก และผลไม้ บริโภคอย่างพอเพียง

ประเทศไทยประกอบไปด้วยแรงงานสตรีเป็นจำนวนมาก จึงเกี่ยวข้องโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศคือ ประมาณ 55 เปอร์เซ็นต์ เป็นแรงงานสตรี และ 12.5 เปอร์เซ็นต์เป็นแรงงานสตรีชนบทที่อายุเกิน 11 ปี และ 74 เปอร์เซ็นต์ของแรงงานเหล่านี้หรือประมาณ 8 ล้านคนอยู่ในภาคการเกษตร ความต้องการอาหารเพิ่มขึ้นทุกปีไม่เพียงแต่จะใช้บริโภคภายในประเทศ แต่จำเป็นจะต้องเพิ่มการส่งออกอีกด้วย และในการนี้สตรีเกษตรกรมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ

การมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการทำฟาร์ม มีในทุกขั้นตอนของการทำนา ทำไร่ ทำสวน การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์และการประมง รวมทั้งงานบ้าน เช่น การประกอบอาหาร การดูแลบ้าน การเลี้ยงดูลูก ซักผ้า ตักน้ำ ตำข้าว ทาหิน การนำสิ่งของไปขายที่ตลาด การจัดซื้อสิ่งของมาบริโภคและอุปโภค ก็ยังคงเป็นกิจวัตรประจำวัน

อยู่ เมื่อว่างจากงานในไร่เนาของตัวเองก็ยังคงออกไปรับจ้างทำงานทั้งในและนอกการเกษตร เนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจในครอบครัวจะเห็นได้ว่าสตรีเกษตรกรทำงานหนัก และถ้าได้พิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปจะพบว่าเบื้องหลังในการดำเนินชีวิตในครัวเรือนนั้น ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ภายในครัวเรือนและกิจกรรมในไร่เนา หรือการริเริ่มงานใหม่ๆ ตลอดจนการเก็บรักษาเงิน การใช้จ่ายเงินภายในบ้าน สตรีเกษตรกรจะมีอิทธิพลค่อนข้างอยู่เบื้องหลังเป็นอันมาก

แม้สตรีจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการเกษตรแทบทุกด้าน เป็นแรงงานสำคัญในครอบครัวแต่ไม่ได้เคยถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มเป้าหมายในการรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการฝึกอบรมการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นเฉพาะชายฝ่ายเดียว จึงควรที่นักวางแผนและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานร่วมกับเกษตรกรจะได้เปลี่ยนทัศนคติเสียใหม่ โดยกำหนดให้สตรีได้มีโอกาสรับความรู้เกี่ยวกับวิทยาการแผนใหม่ร่วมกัน โดยเฉพาะข่าวสารด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการเกษตร เกษตรกรจำเป็นต้องพัฒนาตนเองและระบบการผลิตของตนให้ทันต่อภาวะการตลาด ตลอดจนการแสวงหาช่องทางผลิตใหม่เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวเป็นสาเหตุหนึ่งที่สตรีในระบบการทำฟาร์มจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้เป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านการทำงานและการตัดสินใจ และก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าสตรีมีความตั้งใจในการเรียนรู้ และสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้และถ่ายทอดได้ดีเท่า ๆ กับผู้ชาย

เนื่องจากความสลับซับซ้อนของบทบาทและภาระหน้าที่ของสตรีเกษตรกรบางครั้งไม่สามารถแยกงานบ้านและงานในไร่เนาออกจากกันได้ แนวทางการวิจัยระบบการทำฟาร์มที่สมบูรณ์จึงต้องรวมกิจกรรมภายในครัวเรือนไว้ด้วย เพราะฉะนั้นเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับสตรีเกษตรกร จึงไม่ควรจำกัดเฉพาะเครื่องมือการเกษตรเท่านั้น เครื่องมือที่เหมาะสมที่ใช้ภายในครัวเรือนก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยลดเวลาและภาระการทำงานในบ้าน เพื่อให้สตรีได้มีเวลาออกไปช่วยงานในไร่เนา รวมทั้งให้มีเวลาว่างดูแลสุขภาพของตัวเองและสมาชิกในครัวเรือนด้วยก็จะช่วยให้สตรีเกษตรกรได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ระดับฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวก็จะดีขึ้น

จากแนวความคิดดังกล่าว สถาบันวิจัยการทำฟาร์มจึงได้ริเริ่มให้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสตรีในระบบการทำฟาร์มร่วมไปกับงานของสถาบันฯ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในบางพื้นที่เป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการทำงานของสตรีในระบบการทำฟาร์มต่อไป รวมทั้งได้เปิดโอกาสให้นักวิจัยต่างสถาบันได้เข้ามาดำเนินการวิจัยร่วมกันด้วย

นโยบายการดำเนินงาน

1. วิจัยพื้นฐานเศรษฐกิจสังคม แบบแผนการดำเนินชีวิตการใช้เวลาและแรงงานของสมาชิกในแต่ละครัวเรือน เพื่อหาแนวทางในการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมสู่ผู้ใช้โดยตรง

2. วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของสตรีทั้งในไร่เนาและในครัวเรือน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมในระบบการทำฟาร์มให้ได้ผลผลิตและรายได้เพิ่มให้รู้จักจัดแบ่งเวลาในการทำงาน การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งผลกระทบของเทคโนโลยีที่นำเข้าไปต่อการใช้แรงงานของสตรี

3. สนับสนุนและส่งเสริมให้สตรีเกษตรกรได้ตระหนักในบทบาทของตนที่มีต่อการเกษตร ให้มีโอกาสได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเกษตรแผนใหม่ การตลาด การรวมกลุ่ม การตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ การแปรเปลี่ยนและถนอมคุณค่าอาหารจากผลิตผลการเกษตรให้เป็นอาหารที่มีประโยชน์แก่สมาชิกในครัวเรือนและขายเป็นรายได้ เพื่อช่วยยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้

4. ส่งเสริมความร่วมมือและวางแผนวิจัยร่วมกันระหว่างหน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานองค์กรสตรีภาคเกษตร

การดำเนินงาน

เนื่องจากสถาบันวิจัยการทำฟาร์มยังขาดนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ในการวิจัยพื้นฐานทาง

เศรษฐกิจและสังคม จึงได้ขอความร่วมมือไปยังมหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยได้เริ่มการวิจัยในปี 2530

สถานที่ดำเนินงาน

บ้านดอนปอแดง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นท้องที่ปฏิบัติงานโครงการวิจัยระบบฟาร์มผสมผสานพืชและสัตว์ ได้ดำเนินการศึกษา

1. การมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการทำฟาร์ม
2. บทบาทสตรีแม่บ้านที่สมาชิกครอบครัวย้ายถิ่นไปทำงานตระวันออกกลาง : กรณีศึกษาบ้านดอนปอแดง
3. ผลของเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกหม่อนและเลี้ยงไหมต่อการเพิ่มรายได้ของสตรีในระบบการทำ

ฟาร์ม

ผลการดำเนินงาน

5.1 การมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการทำฟาร์ม

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาลักษณะของการมีส่วนร่วมของแรงงานสตรีในระบบการทำฟาร์ม
2. ศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของแรงงานสตรีในงานทดลองระบบการปลูกพืช
3. ศึกษาถึงการตัดสินใจของสตรีในการทำงานฟาร์ม

ผลการศึกษา

1. สัดส่วนแรงงานสตรีโดยทั่วไป

ในการเพาะปลูกพืชพบว่า การทำงานช่วงปักดำ คือระหว่างเดือนสิงหาคม และกันยายน สัดส่วนของแรงงานสตรีมีน้อยกว่าชาย โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายย่อย ทั้งนี้เนื่องจากการที่เกษตรกรมีพื้นที่ทำการปักดำน้อย เกษตรกรรายย่อยจึงคงเหลืองานด้านการดูแลรักษาในนา ซึ่งมักจะเป็นหน้าที่ของเกษตรกรชาย ขณะเดียวกันสัดส่วนของแรงงานชายและหญิง กลับมีมากเท่า ๆ กันในกิจกรรมการปลูกพืชไร่ (ตารางที่ 1)

สัดส่วนการเลี้ยงสัตว์ใหญ่เช่น โค กระบือ พบว่าเกษตรกรชายมีสัดส่วนแรงงานสูงกว่าแรงงานหญิงระหว่างร้อยละ 70 : 30 ในทั้งเกษตรกรรายใหญ่และรายย่อย ทั้งนี้หน้าที่ของการซื้อและขายสัตว์ใหญ่เป็นหน้าที่ของเกษตรกรชาย ขณะที่เกษตรกรหญิงช่วยในการหาหญ้าเพื่อเป็นอาหารเสริม หรือนำไปเลี้ยงแทนเมื่อเกษตรกรชายไม่ว่าง รวมทั้งช่วยทำความสะอาดคอกสัตว์ และสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์ (ตารางที่ 2)

ในการเลี้ยงสัตว์ปีกโดยเฉพาะไก่พื้นบ้าน พบว่าเกษตรกรหญิงมีส่วนในการเลี้ยงเท่าเทียมกับชายในทั้งสองกลุ่มครัวเรือน แรงงานหญิงจะเน้นหนักที่การดูแลประจำวันให้อาหาร เนื่องจากต้องออกไปซื้อตามบ้านผู้อื่นในเวลาพลบค่ำเมื่อไก่ถูกต้อนขึ้นแล้วจึงไม่สะดวกแก่เกษตรกรหญิง ในขณะที่ครอบครัวใดขาดแรงงานชายเกษตรกรก็จะขอความช่วยเหลือจากญาติหรือเพื่อนบ้านในการออกไปหาซื้อไก่พื้นบ้านมาเลี้ยง

นอกจากกิจกรรมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แล้ว เกษตรกรบ้านดอนปอแดงยังประกอบกิจกรรมพื้นบ้าน เช่น การเลี้ยงไหม ทอผ้าไหมและทอเสื่อก ผลผลิตเหล่านี้เกษตรกรทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนและเพื่อขาย งานเหล่านี้พบว่า สัดส่วนของแรงงานสตรีมีถึงร้อยละ 70-90 ตามประเภทของครัวเรือน งานอื่นที่ปรากฏในข้อมูลรายวันได้แก่การจับปลาในบริเวณแก่งละว้าซึ่งเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ใกล้หมู่บ้าน ไม่ปรากฏว่ามีแรงงานหญิงในการประมงในแหล่งน้ำนี้ ในช่วงเดือนสิงหาคมและกันยายน ทั้งนี้เนื่องจากจากการจับปลาในบริเวณหนองน้ำนี้เป็นการทำในแหล่งน้ำลึกจึงเป็นงานที่จำเพาะในแรงงานชาย สำหรับการทำงานรับจ้างในท้องถิ่น ซึ่งได้แก่การรับจ้างในไร่นาผู้อื่น พบว่าสัดส่วนของแรงงานหญิงและชายมีเท่ากันในทุกประเภทครัวเรือน (ตารางที่ 3)

2. การมีส่วนร่วมของแรงงานสตรีในงานทดลองระบบการเพาะปลูก

ในปีการเพาะปลูกปี 2529-2530 คณะทำงานปรับปรุงระบบการปลูกพืช ได้ทดลองปลูกพืช รวม 40 แปลง เนื้อที่ประมาณ 37 ไร่ โดยแบ่งเป็นงานทดลองปลูกข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเขียว รวมทั้งการปลูกพืชแซมมัน งานทดลองเหล่านี้กระจายไปยังเกษตรกรที่ร่วมโครงการประมาณ 2 แปลงต่อครอบครัว จากข้อมูลบันทึกการทำงานของเกษตรกรในแปลงทดลองซึ่งในบางช่วงอาจมีการใช้แรงงานจ้างเสริม การวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ไม่ได้จำแนกประเภทครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรทุกครัวเรือนได้รับการสนับสนุนด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงจากโครงการฯ ข้อมูลจากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนแรงงานหญิง มีมากกว่าชายในงานปลูก คายหญ้าและเก็บเกี่ยว และโดยเฉลี่ยแล้วอาจกล่าวได้ว่าแรงงานสตรีที่ร่วมทำงานในแปลงทดลองมีสัดส่วนที่เท่าเทียมกับเกษตรกรชาย ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้ยาฆ่าแมลงคือ ส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของเกษตรกรชาย แต่ในแปลงทดลองถั่วเขียวซึ่งมีปรากฏข้อมูลการฉีดยาฆ่าแมลงหนึ่งครอบครัวและงานนี้ทำโดยแรงงานหญิง ทั้งนี้เนื่องจากแรงงานชายของครัวเรือนไปทำงานในตะวันออกกลาง แรงงานสตรีจึงเข้ามาทำทดแทนในงาน ซึ่งอาจเป็นเงื่อนไขชี้แนะให้เห็นถึงโอกาสของการทดแทนกันระหว่างแรงงานหญิงและชาย ในการเพาะปลูกพืชและเมื่อสอบถามเกษตรกรถึงการจัดสรรแรงงานในครอบครัวเข้าช่วยงานทดลองพบว่าเกษตรกรที่มีบุตรในวัยแรงงาน จะจัดสรรแรงงานบุตรไปช่วยงานทดลองแทนโดยไม่จำแนกว่าเป็นชายหรือหญิง และไม่จำกัดว่างานที่ต้องไปทำในวันนั้น ๆ เป็นงานประเภทใด แต่จัดสรรตามแต่ใครที่ว่างจากการไปรับจ้างเป็นหลัก

3. การตัดสินใจของแรงงานสตรีในการทำฟาร์ม

การศึกษาถึงลักษณะการตัดสินใจของสตรีในการทำฟาร์มโดยใช้วิธีสัมภาษณ์มีข้อจำกัดมาก เนื่องจากการถามว่า "ใครเป็นผู้ตัดสินใจ" คำตอบที่ได้จากเกษตรกรที่ร่วมโครงการซึ่งสมรสแล้วจะได้แก่การตัดสินใจร่วมกัน โดยเฉพาะเกี่ยวกับกิจกรรมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทั้งชายและหญิงมีส่วนร่วมในการทำงานเท่าเทียมกัน และในการตัดสินใจที่สำคัญ เช่น การสร้างบ้าน การศึกษาของบุตร อย่างไรก็ตามในกิจกรรมที่สตรีเป็นฝ่ายดูแลมากกว่า เช่น การปลูกหมอน สตรีจะเป็นหลักในการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ปลูก ดูแลรักษา รวมทั้งการขายหรือเก็บไว้เลี้ยงไหมในเรื่องการตลาดโดยเฉพาะพืชไร่ ที่มีการขายสู่ตลาดเสมอ พบว่าการตัดสินใจในการขายจะขึ้นกับผู้นำไปสู่ตลาดซึ่งมักจะได้แก่หัวหน้าครอบครัวอาจจะเป็นสามีหรือภรรยาก็ได้สำหรับเกษตรกรสตรีที่หัวหน้าครอบครัวไปทำงานต่างถิ่น การตัดสินใจในเรื่องสำคัญ เช่น การกู้ยืมเงิน ญาติผู้ใหญ่จะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจมาก

ตารางที่ 1 สัดส่วนแรงงานที่ใช้ในกิจกรรมการผลิตพืชจำแนกตามเพศ

: เปอร์เซนต์

ประเภทครอบครัว	ข้าว		พืชไร่		ผักสวนครัว	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
เกษตรกรรายใหญ่	56.46	43.54	45.52	54.48	43.31	56.69
เกษตรกรรายเล็ก	61.44	38.56	55.17	48.83	50.00	50.00

ตารางที่ 2 สัดส่วนแรงงานที่ใช้ในกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์จำแนกตามเพศ

: เปอร์เซนต์

ประเภทครอบครัว	สัตว์ใหญ่		สัตว์ปีก	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
เกษตรกรรายใหญ่	69.87	30.13	42.79	57.21
เกษตรกรรายเล็ก	79.29	20.71	47.71	52.83

ตารางที่ 3 สัดส่วนแรงงานที่ใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ จำแนกตามเพศ

: เปอร์เซ็นต์

ประเภทครอบครัว	ประมง		หัตถกรรมในครัวเรือน		รับจ้าง	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
เกษตรกรรายใหญ่	-	-	8.20	91.80	43.94	56.06
เกษตรกรรายเล็ก	92.25	7.25	32.91	67.09	52.04	47.96

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบสัดส่วนแรงงานชายและหญิงในการปลูกพืชทดลอง

: เปอร์เซ็นต์

ประเภทกิจกรรม	ข้าว		ข้าวโพด		ถั่วเขียว		ถั่วลิสง	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
เตรียมดิน	100.00	-	85.39	14.61	68.45	31.55	79.78	20.22
ปลูก	36.46	63.54	38.77	61.23	29.97	70.03	41.08	58.92
ดายหญ้า	21.34	78.57	39.22	60.78	77.34	22.66	34.31	65.69
ยกร่อง/พูนดิน	-	-	-	-	28.48	79.54	28.48	79.54
ใส่ปุ๋ย	100.00	-	50.00	50.00	-	-	46.05	53.95
ฉีดยา	-	-	84.87	15.13	-	*100.00	94.29	5.71
เก็บเกี่ยว	ผลผลิตเสียหาย		5.19	94.81	46.85	53.15	46.85	53.15
เฉลี่ยรวม	34.02	65.98	44.12	55.88	55.52	44.48	51.14	48.96
พื้นที่แปลงทดลอง (ไร่)	5.00		8.57		4.23		8.95	

* เนื่องจากเกษตรกรชายไปทำงานต่างถิ่นเกษตรกรหญิงจึงต้องทำงานนี้แทน

5.2 บทบาทสตรีแม่บ้านที่สมาชิกครอบครัวย้ายถิ่นไปทำงานตะวันออกกลาง : กรณีศึกษาบ้านดอนปอแดง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อ

1. ศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของสตรีแม่บ้าน ที่พ่อบ้านหรือบุตรขณะไปทำงานตะวันออกกลาง
2. ศึกษาถึงลักษณะการย้ายถิ่นของสมาชิกครอบครัว
3. ศึกษาถึงผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อบทบาทและหน้าที่ของสตรีแม่บ้าน
4. ศึกษาถึงปัญหาและความต้องการของสตรีแม่บ้าน

ผลการศึกษาพบว่า

1. สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนที่ศึกษานี้ มีรายได้ส่วนใหญ่ต่อปี จากการไปทำงานที่ตะวันออกกลาง เฉลี่ย

ครัวเรือนละ 59,577 บาท จากการขายมันสำปะหลังเฉลี่ยครัวเรือนละ 4,077 บาท รายได้จากการขายกระบือเฉลี่ยครัวเรือนละ 1,629 บาท และรายได้จากการขายโคนมเฉลี่ยครัวเรือนละ 1,195 บาท มีรายได้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 69,369 บาท รายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 27,564 บาท มีหนี้เงินกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายไปตะวันออกกลาง เฉลี่ยครัวเรือนละ 14,636 บาท

สภาพทางสังคม พบว่าครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างในการศึกษา สมาชิกครัวเรือนและสตรีแม่บ้านได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงไหม กลุ่มเลี้ยงโคนม ฯลฯ และเป็นกรรมการหมู่บ้าน กรรมการต่างๆ ในเทศบาลตำบล และงานพัฒนาหมู่บ้าน ตลอดทั้งการร่วมประชุมกลุ่มและประชุมหมู่บ้าน

2. ลักษณะการย้ายถิ่น ส่วนใหญ่จะเดินทางเป็นกลุ่มเฉลี่ยประมาณกลุ่มละ 3-4 คน ประเทศที่ไปมากที่สุดคือ ซาอุดีอาระเบีย ถึงร้อยละ 95 ส่วนใหญ่ผู้ที่ไปจะเป็นผู้ตัดสินใจเอง ค่าใช้จ่ายในการติดต่อและเดินทางเฉลี่ยประมาณรายละ 41,205 บาท

3. ผลกระทบของการย้ายถิ่นที่มีต่อบทบาทและหน้าที่ของสตรีแม่บ้าน กรณีที่สามีหรือพ่อบ้านไปทำงานตะวันออกกลางนั้น ได้มีผลกระทบต่อบทบาทของสตรีแม่บ้านมากกว่าคือ ในด้านการเกษตรแม่บ้านบางรายต้องเตรียมดินเพาะปลูก หว่านกล้า เตรียมดิน บักดำ และบำรุงรักษาแทนสามีหรือพ่อบ้าน กรณีปลูกมันสำปะหลังก็เช่นกัน สตรีแม่บ้านจะเป็นผู้ทำหน้าที่แทนสามี เช่น การขุดหลุมปลูก การเก็บเกี่ยว และการขาย นอกจากนี้ยังทำกิจกรรมเลี้ยงสัตว์ การประชุมหมู่บ้าน และการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากขึ้นแทบทุกกิจกรรมที่พ่อบ้านทำ เช่น การหาฟืน การเผาถ่าน เจ็บป่วยพาลูกไปหาหมอ ตลอดทั้งการตัดสินใจต่างๆ ในครัวเรือนก็เป็นบทบาทของสตรีแม่บ้านทั้งนั้น

4. เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ พบว่าสตรีแม่บ้าน บางรายที่สามีไปทำงานตะวันออกกลางนั้น ต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจเนื่องจากสามีไปใหม่ ๆ ยังไม่ส่งเงินมาให้ครอบครัวบางรายส่งเงินมาไม่สม่ำเสมอ ในด้านสุขภาพจิต สตรีแม่บ้านมีความเครียดและความกังวลมาก เพราะต้องดูแลเลี้ยงลูกและรับผิดชอบกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าก่อนสามีจะไป ทั้งกังวลใจเรื่องเงินกู้และดอกเบี้ยก็จะใช้หนี้ไม่หมดและทวงโย การทำงานของสามีในต่างถิ่น ความต้องการของสตรีแม่บ้านที่สำคัญคือต้องการเพื่อน ต้องการคำปรึกษาแนะนำในด้านต่างๆ เช่น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การฝึกอบรมการบ้านการเรือนและต้องการให้มีบริการด้านสุขภาพอนามัย

กรณีบุตรชายไปทำงานตะวันออกกลางนั้น ผลกระทบที่มีต่อบทบาทสตรีแม่บ้านไม่เด่นชัดเหมือนกรณีที่สามีไป เนื่องจากเมื่อบุตรชายไปแล้ว สมาชิกครัวเรือนคนอื่นๆ ได้ทำหน้าที่ของบุตรชายแทน สำหรับความต้องการของสตรีแม่บ้านนั้น พบว่าต้องการจะได้รับความรู้ด้านเกษตรทั่วไป

5.3 ผลของเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมต่อการเพิ่มรายได้ของสตรีในระบบ

วัตถุประสงค์

เพื่อแนะนำเทคโนโลยีในการปลูกหม่อนให้พอเพียงกับการเลี้ยงไหมแผนใหม่สู่สตรีในระบบการทำฟาร์มเป็นรายได้เพิ่มในครัวเรือน

เนื่องจากบ้านดอนปอแดงประสบภาวะฝนแล้งติดต่อกัน 3 ปี จากการสอบถามเกษตรกรพบว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นกิจกรรมที่ยังคงอยู่ได้ในสภาพเช่นนี้ โดยเฉพาะเป็นงานที่สตรีสนใจและทำกันแพร่หลายอยู่แล้ว แต่ส่วนหม่อนเป็นพันธุ์พื้นเมืองปลูกดีและขาดการบำรุงรักษาที่ถูกวิธีทำให้ผลผลิตใบหม่อนไม่พอกับการเลี้ยงไหมซึ่งก็เลี้ยงกันแบบพื้นบ้านขาดหลักวิชาการ ขาดโรงเรียนเลี้ยงไหม ผลผลิตที่ได้ต่ำ คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการแนะนำปรับปรุงสวนหม่อนเดิมให้ตัดแต่งกิ่งและบำรุงรักษาตามหลักวิชาการ และให้สตรีเกษตรกรปลูกหม่อนพันธุ์หม่อนน้อยเพิ่มอีกรายละ 1 ไร่ รวม 10 ราย ใช้ระยะห่างระหว่างแถวและต้น 1.50×0.50 เมตร ในช่วงที่รอเวลาให้หม่อนโตเก็บใบเลี้ยงไหมได้นี้ จึงแนะนำให้ปลูกถั่วลิสงฝักสดพันธุ์ลำปาง 1 แซมระหว่างหม่อนเพื่อไว้กินและขายเป็นรายได้หลังจากเก็บถั่วแล้วสตรีเกษตรกรจะนำซากถั่วลิสงไปเลี้ยงวัว แล้วนำมูลวัวไปใส่ในแปลงหม่อนเป็นปุ๋ยบำรุงดินอีกทีหนึ่ง ทำให้เกิดการหมุนเวียนระหว่างพืชและสัตว์ แผนการดำเนินงานขั้นต่อไปจะเป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเลี้ยงไหมแผนใหม่แก่สตรีเกษตรกร

บรรณานุกรม

1. รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง "การวิจัยบทบาทของสตรีในด้านการเกษตรในประเทศไทย" วันที่ 14-16 สิงหาคม 2528 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, 2528
2. Dulyapach, Pongpit, "Thai Women in Agriculture and Rural Development" Prepared for FAO Regional Office for Asia and the Pacific (RAPA) Bangkok, 1985
3. พรณเกียรติ์ กานดา "บทบาทของสตรีทางการเกษตร" รายงานผลการวิจัย ภาควิชาสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2521
4. รายงานการสำรวจสภาวะและความต้องการของสตรีในชนบทตามโครงการปรับปรุงการดำเนินงานตามแผนพัฒนาสตรี กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยความร่วมมือจากองค์การยูนิเซฟ 2522
5. Aklilec, Delawita. Appropriate Technology for Women in Food Production. FAO, Rome, Italy, 1983
6. Women in Rice Farming : Proceeding a Conference on Women in Rice Farming Systems, The International Rice Research Institute, P.O.Box 933, Manila, Phillipines, 26-30 September 1983.
7. สุพรรณไชยมาตย์ นงลักษณ์ "การศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการทำฟาร์ม" รายงานผลการวิจัย คณะเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2531
8. กฤษณะภูติ วิไลวัจน์ "บทบาทสตรีแม่บ้านที่สมาชิกครอบครัวย้ายถิ่นไปทำงานตะวันออกกลาง : กรณีศึกษาบ้านดอนปอแดง ตำบลโคกสำราญ อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น" รายงานผลการวิจัย ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2531
9. ชินวัตร เบญจพรรณ และ คณะ "บทบาทของชายและหญิงในระบบการทำฟาร์ม อำเภอพร้าวจังหวัดเชียงใหม่" รายงานผลการวิจัยศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร คณะเกษตรและคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2530